

**-Dağlarında Maralları Yok Edilen Issık Göl Coğrafyası-
CENGİZ AYTMATOV'UN BEYAZ GEMİ VE DİŞİ KURDUN RÜYALARI
ADLI ROMANLARINDA AV VE AVCILIK**

Salim ÇONOĞLU*

Özet: Bu makalede, Cengiz Aytmatov'un *Beyaz Gemi ve Dişi Kurdun Rüyalari* adlı romanlarında bizzat vakanın bir unsuru olarak karşımıza çıkan hayvanların, avlanarak tüketilmesi sonucunda, avlanan hayvanlarla ilgili geleneksel inanışların ve gündelik hayata ait bir takım önemli pratiklerin gelecek kuşaklara aktarılmasının Sovyet rejimi tarafından nasıl engellendiği üzerinde durulacaktır. Çünkü avla tükenen sadece maral ve sayga soyu değil, aynı zamanda insanın tarihselliğın, geçmişle bugün arasındaki bağ kurarak içinde yaşadığı çağda ayakta durmasını sağlayan kültür kodu niteliğindeki bellek nesnesidir. Bu, aynı zamanda dağlarında maralları, bozkırlarında saygaları avlanarak yok edilen Issık Göl coğrafyasının kendi var oluş kaynaklarını yok etmesi anlamına da gelmektedir.

Anahtar kelimeler: Cengiz Aytmatov, *Beyaz Gemi*, *Dişi Kurdun Rüyalari*, kültürel bellek, avcılık

***The Geography of Lake Issık at the Mountains of which Its Gazelles Are
Now Extinct-***

***Game Animals and Hunting In Cengiz Aytmatov's Novels The White Ship
and the Dreams of The Female Wolf***

Abstract: This article relates to the game animals appearing in Cengiz Aytmatov's novels *The White Ship* and *The Dreams of the Female Wolf* as significant figures of the plots and explains how the severe hunting and thus the complete extinction of these animals, purposefully realized by the Soviet regime, led to the breakdown of the transmission of fundamental traditional beliefs and cultural practices related to these animals to the next generations. In this context, what matters is not merely the extinction of such animals but the insidiously weakened socio-cultural memory and historical identity of people, which actually connect the past with the present around a cultural code. The case, at the same time, is the disappearance of the natural geography of Lake Issık with all its original elements of existence.

Keywords: Cengiz Aytmatov, *The White Ship*, *The Dreams of the Female Wolf*, cultural memory, hunting.

I. "Açıklama ve Sorun

Kırgız halk kültüründe yıkanmış, yüzyılların birikimiyle oluşan bu kültürü çağdaş edebiyata taşımış, Kırgız edebiyatının yaşayan en önemli

---

* Yard. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi.

romancılarından Cengiz Aytmatov'un eserleri, binlerce yıllık köklü bir geçmişten süzülme gelen Türk dilinin ve kültürünün zenginliğini, anlatım gücünü yansıtmaya dikkati çeker.

Yazar, halk hikâyelerinin, destanların, masalların, efsanelerin hâlen canlı olduğu ve yaşandığı, kahramanların ruhlarının halk arasında dolaştığı bir çevrede yetişmiştir. Aytmatov'un çıkış noktası yerli ve millidir. Ancak başlangıç noktası yerli ve milli olsa da, bu noktada uzun süre kalmayan Aytmatov, milli/yerli olandan aldığı öze evrensel yükselmeyi başarmıştır. Eserlerinin farklı dünya dillerinde ilgiyle okunmasının arkasında yatan sebeplerden belki de en önemlisi budur.

Geçmişten günümüze güzellikleri taşıyan Aytmatov, eserlerinde politik propaganda kaygıları içerisinde olmadan sadece güzelliğe yürümüş ve geçmişten güzellikler derlemiştir. Yazar, eserlerinde milletine ait en küçük bir hassasiyeti bile ihmal etmemiştir. Bu bağlamda Aytmatov'un eserlerinde göçebe hayat tarzı içerisinde en az insanlar kadar hayvanların da ön plana çıktığını görürüz. Elveda Gülsarı romanına adını veren at, Dişi Kurdun Rüyalari'nda Akbar ve Taşçaynar, saygalar, Beyaz Gemi'de Marallar, Gün Olur Asra Bedel romanında deve akbar ve diğerleri. Elbette bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu hayvanlar, sıradan canlılar olarak değil, Kırgız bozkırının yüzyıllardır başından geçen acı ve tatlı olayların birer şahidi olarak karşımıza çıkarlar.

Bu makalede, Cengiz Aytmatov'un Beyaz Gemi ve Dişi Kurdun Rüyalari adlı romanlarında vakanın bir unsuru olarak karşımıza çıkan hayvanların avlanarak tüketilmesi sonucunda, avlanan hayvanlarla ilgili geleneksel inanışların ve gündelik hayata ait bir takım önemli pratiklerin gelecek kuşaklara aktarılmasının Sovyet rejimi tarafından nasıl engellendiği üzerinde durulacaktır. Çünkü avla tükenen sadece maral ve sayga soyu değil, aynı zamanda insanın tarihselliğini sağlayan, geçmişle bugün arasında bağ kurarak içinde yaşadığı çağda ayakta durmasını sağlayan kültür kodu niteliğindeki bellek nesnesidir. Bu, aynı zamanda dağlarında maralları, bozkırlarında saygaları avlanarak yok edilen Issık Göl coğrafyasının kendi var oluş kaynaklarını yok etmesi anlamına da gelmektedir.

Bu yazıda yazarın, kültürel bir hafıza mekânı olarak değerlendirdiği hayvanlar aracılığıyla, bozkırın yok edilen, küçük düşürülen ve ayaklar altına alınan hassasiyetlerini ve değerlerini yeni baştan kurmak, korumak ve kurtarmak konusundaki çabaları ve bu çabalar çevresinde geçmişi ve bugünü nasıl anlamlandırdığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

II. “Beyaz Gemi” ve “Dişi Kurdun Rüyalari”

Cengiz Aytmatov'un eserlerinde hayvanlar da en az insanlar kadar önemli bir yer tutar. Özellikle göçebe bir hayat tarzının halen devam ettiği bir toplum yapısı içerisinde, romancının eserlerinde dile getirdiği bu yapıya katkı sağlayacak veya bu yapıyı okuyucunun daha iyi idrak etmesini sağlayacak bazı hayvanların ön plana

çıkıldığı görülür. Beyaz Gemi romanındaki boynuzlu maral ana, Dişi Kurdun Rüyaları'nda Akbar, Taşçaynar ve saygalar, Elveda Gülsarı romanında Gülsarı, Gün Olur Asra Bedel'de Deve akbar sadece sıradan hayvanlar olarak değil, aynı zamanda eserlerde anlatılan olayın önemli bir parçası olarak karşımıza çıkarlar. Elbette bu tavır da, sözü edilen hayvanların sadece kendisinden yararlanan canlılar olarak değil, aynı zamanda Kırgız bozkırında yaşayan insanların geçmişlerine tanıklık etme ve tanıklık etme bağlamında yüzlerce yıllık bir birikimin insanlarla birlikte taşıyıcısı olma düşüncesinin de tesiri vardır. Açıkçası yazar, hayvanları kültürel hafızanın önemli birer taşıyıcısı olarak kabul eder. Aytmatov, bir anlamda: "Bu tabiat zenginliğini eserlerine yansıtarak, toprağı, onun üstündekilerle, onun hafızasıyla birlikte düşünmektedir." (Kolcu 2002: 69).

Makaleye konu olan Beyaz Gemi romanındaki Maral Ana Efsanesi ve yine aynı romanda boynuzlu maral ana soyundan geldiği söylenen geyik ve Dişi Kurdun Rüyaları'ndaki Akbar ve Taşçaynar, adlı kurtlar hatta saygalar, sıradan canlılar olarak ele alınmazlar. Sözü edilen hayvanlar, özellikle sembol ve istiareler yardımıyla, bağımsızlık, özüne dönme metinleri haline gelir ve kültürel hafızanın canlı tutulmasını sağlar. Bu bağlamda sözü edilen romanlarda av ve avcılığı üç ana başlık altında değerlendirmek mümkündür:

1.Kültür Arayışları: Öze Dönüş ve Yeniden Dirilişin Müjdesi

Şerif Aktaş'ın ifadesiyle, aynı dili konuşmak, ortak bir tarihi geçmişe sahip olmak, aynı ideali paylaşmak, acılar ve sevinçler karşısında aynı tepkileri göstermek bir milleti millet yapan özelliklerin başında gelir. Millete vücut veren bu değerler bütünü aynı zamanda o milletin ayırt edici özelliğidir de. Milletin "kendi ben"ini keşfetmesi ve geleceğe hâkim olma isteğini açıkça ortaya koyması" her şeyden evvel bu millî duyuş tarzının doğru idraki ile mümkün olabilir (Aktaş 1996: 173).

Değerlerini keşfetme yolundaki bir milletin başvuracağı yer halkın yaşayışı, zevkleri, gelenek ve görenekleridir. Çünkü söz konusu olan değerler bütünü yaratıcı, yaşayan ve yaşatacak olan halktır. Bir milleti millet yapan değerler ya da bir başka ifadeyle kültür, halkın kolektif bilinçaltından süzülerek nesilden nesile aktarılır. Aynı şekilde halk: destan, efsane, masal, hikâye gibi anlatımlara da kendi duyuş ve düşünüşünü, yaşama tarzının izlerini işler. Bu halk anlatılarında millî unsurların yansımalarını görmek mümkündür. Bunlar, Ali İhsan Kolcu'nun ifadesiyle : "Bir toplumda dışarıdan gelecek olan kültürel etkilenmelere karşı bir kalkan vazifesi gördüğü gibi, bilinçaltında bulunan değerleri yeniden hatırlamak ve hatırlatmak için de en sağlam yoldur." (Kolcu 2002: 15).

Bu bağlamda, Aytmatov'un eserlerinde Kırgızların geleneksel hayatlarına yönelik pek çok hatırlatmanın bulunduğu söylenebilir. Bu, kimi zaman anlatılan bir efsanede, kimi zaman bir masalda ifadesini bulduğu gibi, sembolik birtakım varlıklar aracılığıyla da ortaya konur. Aytmatov, eserleriyle öncelikle Kırgız insanına, oradan da tüm insanlığa bazı değerleri hatırlatmak ve oradan da bu

değerleri yaşamsal birer pratik halinde benimsetmeye çalışmıştır. Söylemez'in ifadesiyle, yazarın eserlerinde yansımaları bulan bu tavır, özellikle hem toplumun hafızası hem de şuuru olan tarihin insan zihninde canlı tutulmasını sağlamaktadır (Söylemez 2005:138).

Bunun en somut örneklerini Dişi Kurdu Rüyaları ve Beyaz Gemi'de de görmek mümkündür. Bu romanlarda yazar, insanlar kadar ön planda bulunan hayvanlar ve onların temsil ettiği değerler aracılığıyla ahlakî birtakım dersler vermeyi amaçlar. Dişi Kurdu Rüyaları'ndaki dişi kurt Akbar ve Beyaz Gemi'deki Maral Ana her iki romanda da çift yönlü karakterler olarak karşımıza çıkarlar. Her şeyden önce bir efsane kahramanı olarak biraz da göçebe Türk kültürünün ve yaşayışının izlerini taşıyan bu hayvanlar, romanın esas hikâyesi içinde gerçek birer roman kahramanı gibidirler. Bu yönleriyle de romanların ana kurgusu bu hayvanlar aracılığıyla verilir. Beyaz Gemi'de bu durum şu şekilde karşımıza çıkar:

Beyaz Gemi romanının çerçeve hikâyesini hayvanlar ve onların avlanmaları oluşturmaktadır. Bir anlamda bu canlılar, bir milletin geçmişten bugüne taşıdıkları büyük ideallerin ve değerlerin taşıyıcısıdır. Bu önemli görevin farkında olan kahramanlardan biri Mümin Dede'dir. Kendisini var eden ve dünya hayatı denilen kaosu içerisinde var olmasını sağlayan geleneksel kültür ve mirasın peşine düşen Mümin Dede'nin kontrol mekanizması Geyik Ana'dır¹. Geyik Ana, Buğu soyu tarafından, kendisinden geldiğine inanılan bir atadır. Geyik Ana aracılığıyla kendini ve tarihselliğini/tarih içerisindeki yerini unutmayan Mümin Dede, -gelenek ve kültürün yanında oluşuyla- sistemin karşısında yer alan bir kişiliktir. Maral avcılığını kültür avcılığıyla bir gören Mümin Dede, Geyik Ana'nın geçmiş geleceğe bağlayan bir kültür köprüsü olduğuna inanmaktadır. Bu köprünün yıkılması hürriyeti yok edeceği gibi kültürel mirasın genç kuşaklara aktarılmasını da önleyecektir. Ancak, hemen şunu da ifade etmek gerekir ki Mümin Dede pasif bir kişiliktir. İnanıldığı değerleri genç kuşaklara aktarmada çok başarılı olamamıştır. Ayrıca romanda yeniden dirilişin müjdecisi olarak toplumsal bir ümit olan ve geyik ananın sembolize ettiği kültürel kodları yaymak için ne yapılması gerektiğini ortaya koymaktan çok, henüz toplum hafızasında yer etmeyen bazı değerlerin yok olmaması için nelerin yapılmaması gerektiğini ortaya koymaya çalışmış ve sonunda da düzene yenik düşmüştür. Elbette bu olumsuz sonuçta Mümin Dede'nin hayata kayıtsız kalmasının da önemli bir rolü vardır. O, 1917 Ekim ihtilaline nasıl kayıtsız kalmışsa, torunu çevresinde gelişen olaylara da kayıtsız kalacak ve romanın sonunda torununun başına gelen felakete bir anlamda zemin hazırlayacaktır. Romanda, geyik avcılığının karşısında yer alan bir diğer kişi de romanda ismi anılmayan çocuk kahramandır. Bu çocuk, Mümin Dede aracılığıyla Geyik Ana

¹ Beyaz Gemi'de ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde anlatılan Geyik Ana efsaneleri için bkz.: Gül, Bülent (1998) "Doğu Karadenizde ve Kırgızistanda Anlatılan 'Geyik Ana' Efsanesi Üzerine Bir Deneme", *Milli Folklor*, Kış, sayı: 40, 1998, s. 41-47.

efsanesini öğrenir ve hayatını bu efsanenin kendisinde bıraktığı iz/inançla devam ettirir. Romanda, avlanan maralların yalnızca sıradan birer hayvan olmadıklarını, bu avlanmanın ne gibi felaketlere sebep olacağını anlayan ve sonunda intihar eden kişinin çocuk olması da dikkat çekicidir. Halk arasında "çocuktur, anlamaz" şeklindeki inanışın hâkim olduğu düşünülürse eserde vurgulanan gerçeği bir çocuğun anlaması, buna karşılık büyüklerin bu gerçeği dışlaması onları inandırıcı kılıyor gibi gözükebilir. Ancak, romanda ifadesini bulan: "Dedem diyor ki, eğer insanlar atalarının adlarını bilmezlerse bozulur, kötü olurlarmış" (Aytmatov 2005: 111-112) şeklindeki çocukça ifadeyle de bu çocuğun romanın ahlak yönünü temsil ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Toplumunu içten içe çürüten tehlikelere karşı bir önlem alınması gerektiğini düşünen ve bu amaçla yola çıkanlardan biri de Dişi Kurdun Rüyaları'ndaki Abdias'tır. Merkezin kendilerinden istediği et miktarını koyunlardan sağlayamayacaklarını anlayan avcılar, bir süre sonra sayga (antilop) avına başlarlar. Avcılar için sıradan bir avlanma eylemi olan bu av, aslında tabiatın tahrip edilmesinden başka bir şey değildir. Ayata'nın ifadesiyle, tabiatın dengesini bozan ve böylece dünyayı çirkinleştiren insanlar kurtları kurban ederken, manevi dünyayı bozanlar Abdias'ı kurban etmişlerdir (Ayata 1997: 117). Diğer yandan sayga avcıları, Aytmatov'un diğer eserlerinde de sıkça adı geçen Mankurt tipiyle özdeşleşmektedir. (Gökçek 1991: 7-9) Saygaların avlanarak bir şekilde tabiatın tahrip edilişi, diğer canlıları da etkilemektedir. Nitekim dişi kurt Akbar ve eşi Taşçaynar ile yavruları, sayga avı sırasında zorlu bir mücadele ile yüzleşmek zorunda kalırlar. Esasında birbirleriyle pek de ilgisi olmayan Abdias ve Akbar ailesi, sayga avcılarının temsil ettiği kötü rejimin karşısında yenilen taraf olmalarıyla birbirlerine yaklaşırlar. Doğada insan dışında var olan hayvan ve bitki gibi diğer canlı türleri onlarla aynı mekânı-doğayı paylaşan insanlarca adeta katledilmektedir. Böyle bir katliama sebep olan insan türünün karşısında dişi kurt Akbar aracılığıyla ortaya konan hayvanlar âlemi bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, insanoğlunun bu acımasız tavrı karşısında kalanları, dişi kurdun düşünceleri olarak şu şekilde gösterir:

"İnsanların kendileri yaşıyor: ama başka canlıların, özellikle de onlara bağımlı olmadan yaşamak isteyen ve buna hakları olanların yaşamalarını istemiyorlardı. İnsanlar, 'ilah varlık'lar! Mujunkım bozkırında onlar da sayga avlıyordu. Önce at sırtında gelmişlerdi buralara. ... Ama bir gün, bu ilah-insanlar', arabalarla sürek avı düzenlemeye başladılar. ...Son zamanlarda ise helikopter kullanmaya başladılar. ...Arabalar, helikopterler ve hızlı ateş eden filintalar. Mujunkum bozkırındaki denge ve düzeni alt üst etmişti."(Aytmatov1995:14)

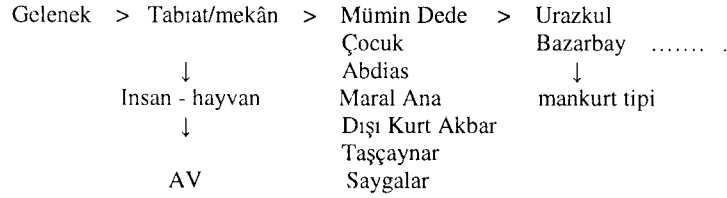
Romanda karşımıza çıkan bir başka önemli ayrıntı da, sayga katliamına katılmadığı için Abdias'ın, arkadaşları tarafından çarpmıha gerilerek öldürülmesidir. Buradan da anlaşılacağı gibi av ve avcılık, her iki romanının genel çerçevesini belirleyen önemli bir unsurdur. Beyaz Gemi'de kültür aktarımını hal ve gelecekte

koparan bir unsur olarak ele alınırken, Dişi Kurdun Rüyaları'nda ise dolaylı yoldan, yanı tabiatı ve dolayısıyla da insan neslini tehdit eden yegâne unsur olarak dikkatlere sunulmaktadır. Avlanan hayvanlarla beraber, birer kurtuluş ümidı olarak düşünölen manevi değler bütünü de yok olmaktadır.

2. Geleneğin Direnişii

Nereden geldik, nereye gidiyoruz? sorularının cevabını bulmak için folklorik malzemeğe yönelen/ folklorik malzemedenden yararlanan Aytmatov, geleceğin de gelenekle birleşerek anlam kazanacağına inanmaktadır. Bu anlamda, geleneğin bir şekilde yok edilmesi, hâli etkileyeceği gibi, gelecekle olan bağları da kesecektir. İncelenen romanlarda da geçmişii gelecekten kopararak, yüzyıllar boyu milleti oluşturan bireyler tarafından kabul görerek bir bilinç halini almış millî değerlerin yok edilmesine sebep olan unsurun "avlanma" olduğunu bir kez daha hatırlatmak gerekir. Gerek Dişi Kurdun Rüyaları'nda ve gerekse Beyaz Gemi'de birbiriyle çatışan değerleri belirgin hale getiren de yine avlanmadır. Millî benliğin ve bireysel dramın karşısında, sonsuza kadar varolmak için direnen gelenek, bir avcının silahından çıkan kurşunla vurularak yok edilmeye çalışılır.

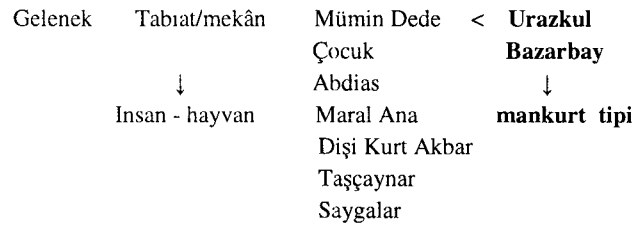
Her iki romanda da, geleneğin direnişine karşı toplumda bir ayrılmaya sebep olanlar, hiyerarşik bir düzenin toplum katında en altta kalanlarıdır. Bu durumu, şematize ederek şu şekilde göstermek mümkündür:

Hiyerarşinin en üstünde, toplumsal normların kalıcılığını sağlayan bir mekanizma olarak, gelenek vardır. Beyaz Gemi ve Dişi Kurdun Rüyaları adlı romanlara dayanarak söylersek, bu normlara işlerlik kazandıran, toplumda var olan ve bir bilinç halini almış değerlerin koruyuculuğunu yapan bir unsur olarak düşünölebilecek tabiat/mekân ikinci sıradadır. Bu mekân, iyile kötünün, insanla, hayvanın beraber yaşamak zorunda olduğu Kırgız bozkırlarıdır. Bozkır toprakları orada yaşayanlar için kutsal kabul edilmektedir. Söz gelimi Mümin Dede, her ne kadar tabiatın tahrip edilmesine şahit olsa da buradan gitmeyi aklından bile geçirmez. Çünkü bu topraklarda kazanılmış şeyleri koruyan manevi bir güç vardır. Maalesef bu topraklarda, insanla hayvanın olaylar karşısında birbirleriyle çelişen durumları söz konusudur. Buradaki insan ve hayvanların sembolik bir değer taşıdıklarını ve her ikisinin de belli birtakım ahlaki normların taşıyıcıları olduklarını söylemek gerekir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Beyaz Gemi romanındaki Geyik Ana ve Dişi Kurdun Rüyaları'ndaki kurtlar yerli ve milli hayatın, bağımsızlığın bir

sembolü olarak da değerlendirilebilir. Orhan Söylemez, bunu yazarın eserlerini bezediği halkları birbirine yakınlaştıran semboller olarak da değerlendirmektedir. (Söylemez 2002: 21) Bu değerler çatışmasını kıran olay ise “av”dır. Av, olayların bundan sonra ne yönde gelişeceğini belirleyen bir unsurdur. İyi ile kötünün mücadelesinin biraz daha belirginleştiği bu durumda olaylar, Dişi Kurdun Rüyalari adlı romanda modern mankurtlar olarak karşımıza çıkacak Urazkul ve Bazarbay lehine gelişmektedir. Beyaz Gemi romanında kazanılmış değerleri koruyan bir bellek mekânı olarak karşımıza çıkan Mümin Dede ve onun tarafındakiler ise toplumsal bir restorasyonu gerçekleştirmede başarılı olamadıkları gibi, toplumsal dinamikleri hayata geçirme konusunda da yenilgiye uğramışlardır.

Görüldüğü gibi av: mankurtlar aracılığıyla, kendine dönüş ve yeniden dirilişin ifadesi olarak karşımıza çıkan Maral Ana, Akbar, Abdias ve diğerlerini yenerek, toplumsal bir kırılışı gerçekleştirmiştir. Yukarıdaki şemada da görüleceği gibi, gelecek, yani (...) ile gösterilen kısım, mankurtların hâkimiyeti altına girmektedir. Çünkü gelenekle insan arasında bir köprü olan tabiat yok edilmekte ve dolayısıyla geleneksiz ve hatta şimdiniz bir geleceğe doğru gidilmektedir. Bu durumda tabloda şöyle bir görünüm ortaya çıkmaktadır:

Şemada meydana gelen en büyük değişiklik, bağların kopması ve her ögenin, birbirinden bağımsız bir şekilde var olması; ayrıca, önceki şemada karşımıza çıkan ve (...) ile gösterilen bölümün, ortadan kaybolmasıdır. Bu bölüm, avın meydana çıkardığı kırılmanın sonucunun henüz bilinmediği bir geleceği ifade etmektedir. Ancak son durumda, koyu renklerle belirtilen bölümün önemini artırmasıyla gelecek de kendiliğinden belirlenmiş olur.

3. Bireysel ve Toplumsal Yıkım

Beyaz Gemi’de maralların iyiler ve kötüler arasında da bir anlaşma vasıtası olduğunu Mümin Dede şu sözleriyle ortaya koyar: “Marallar döndü. Niye böyle bir günde kalbimizi kiralım birbirimizin...” (Aytmatov 2005: 89) Mümin Dede’yi diğerleriyle uzlaşmaya götüren sebep, aslında içinde yaşadıkları coğrafyada iyi ya da kötü herkesin ortak bir kültürel zemini olduğuna inandığı gelenek kodlarıdır. Oysa uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklarla hafızaları silinen modern mankurtlar için söylenecek tek bir şey kalmıştır: “Ama, senin fedakarlığın boşuna. Kendini asla doğru yola sokamayanları sen daha iyi duruma getiremezsin. Dur! Uğruna ölmek istediğin insanlar, yakında seninle alay edecekler.” (Aytmatov 1995: 192). Bu

durum, eski ile yeninin daima çatışma halinde olmalarına sebep olmaktadır. Mümin Dede'nin şahsiyetinde milli hayatın tezahürleri vardır. Ramazan Korkmaz'ın ifadesiyle, o, şifahi anlatıların dünyasındaki kutsal kabul edilen hayvanlarla aynileşerek, milli hafızanın tahrip edilmesini önlemek istemiştir. Oysa hayat tarzı değişmiştir. İnsanlık, "öteki" olma yolunda hızla ilerlemektedir. Ötekileşme sorunu öncelikle, "var olan kültürel kodların bozulması, geleneğin yaşatıcı yüzüyle bağların koparılması" ile kendini gösterir (Korkmaz 2004: 21). Beyaz Gemi'de ve Dişi Kurdun Rüyalari'nda da avın, bir soykırım haline gelmesi bu romanlardaki ötekileşmenin temelini oluşturur. Geçmişe bağlı olmayı modernleşmenin / ilerlemenin karşısında bir engel gibi gören avcılar, aslında özgürlüklerini bir tutsaklığa bağladıklarının farkında değildirler. Oysa varlığın, ancak kendi(nin) biçimine sahip olduğu kadarıyla bir doğruluğu vardır. Mümin Dede'nin, nesiller arasındaki uçurumun oluşacağına yönelik korkusu da bu doğruluğun görmezden gelinmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa: "kişinin kendini çevreleyen şeyler dünyasında yitip gitmemesi için onun, tarihselliğini sağlayan bellek mekânlarına tutunması ve orada kurduğu kendilik bilinci ile hem uzamsal boyutta dünya ile hem de zamansal boyutta toplumsal geçmişiyile bağlantıya geçmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir" (Korkmaz 2004: 31).

Ötekileşme/kendine ve değerlerine yabancılaşma gibi önemli bir sorunla yüz yüze kalan toplumun hem bireysel hem de toplumsal yıkımını avın işlevinin değişmesinden de anlayabiliriz. Söz gelimi, av, eski Türk kültüründe bir yaşam biçiminin göstergesiydi. İlkel toplumlar kutsal olarak kabul ettikleri, değer verdikleri hayvanları avlamazlar ve hatta başka toplumların kutsal hayvanlarına bile dokunmazlardı. Bu durum, kontrol mekanizmasının hala tabiata, toprağa bağlı bir gelenek anlayışına işaret etmektedir. Burada geçmişe bağlı değerlerin statik duruşları söz konusudur. Yani geçmiş, tüm değerleriyle ve ihtişamıyla yerinde durmaktadır. Ona ulaşmak ve halde yeniden yorumlamak insanın elindedir. Ne yazık ki kendi sonunu hazırlayan insanoğlu, söz konusu değerleri de kendisiyle birlikte ötekileştirerek, kimlik atlasının sınırlarını da değiştirmektedir. Bu nedenle romanlarda karşımıza çıkan av ve avcılık, aslında geleneğin çocukları olan günün insanının elinde tehlikeli bir oyuncağa dönüşmüştür. Geleneğin yok olması, kayıp bir "baba" otoritesini toplumdaki sildiği gibi, yeni neslin, geleceğini köksüz bir başlangıçtan başlatmalarına sebep olacaktır. Nitekim Mümin Dede'nin romanın sonunda maral anayı kendi elleriyle öldürmesi bunun bir delilidir.

III. Sonuç

Sonuç olarak şunları söylemek mümkündür: Cengiz Aytmatov, Kırgız bozkırında yaşayan hayvanları da, diğer canlılardan ayrı tutmamış ve onları birer kültürel hafıza mekânı olarak değerlendirmiştir. Başlangıçta da ifade edildiği gibi, yazar, özellikle Beyaz Gemi ve Dişi Kurdun Rüyalari adlı romanlarda Kırgız bozkırının yok edilen, küçük düşürülen ve ayaklar altına alınan hassasiyetlerini ve değerlerini korumak, kurtarmak ve gerekirse yeni baştan kurmak konusunda önemli

bir çaba göstermektedir. İnsan bir yandan çevresindeki diğer canlıları günü birlik endişelerle ve umursamadan yok ederken, diğer yandan aslında kendine ait önemli bir özü de yok ettiğinin farkında değildir. Tüklenen yalnızca maral veya sayga soyu değil, aynı zamanda insanın yaşadığı mekân içinde tarihselliğini sağlayan bellek nesnesidir. Korkmaz'ın ifadesiyle, ömründe maral görmemiş nesillerin yetişmesi, öncelikle onlara yabancılaşmayı sağlayacak ve onların taşıdığı mitik enerjiden içinde yaşadığımız zamanın yoksun bırakılmasını sağlayacaktır. (Korkmaz 2004: 50-51) Ancak yazar her şeye rağmen yine de umutsuz değildir. İnsanların, ömri boyunca yaptığı affedilmez ihanetinden feryat ederek can azabı çeken Kuz Başındaki Avcı Kocacaş'ın haline düşmeyeceğine (Aytmatov 1998: 269) ve bozkıra ait her canlının bir şekilde üzerinde taşıdığı kültürel değerlerden ortaya çıkan ve bizim tarih içerisinde var olmamızı sağlayan enerjinin tamamıyla ortadan kalkmayacağına inancı vardır.

Kaynaklar

- AKTAŞ, Şerif, (1996), "Milli Romantik Duyuş Tarzı ve Türk Edebiyatı I". **Türkiye Günlüğü**, 38: 173.
- AYATA, Yunus, (1997), "Dişi Kurdun Rüyalari Üzerine Bir İnceleme". **Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, 5: 117.
- AYMATOV, C. - M. ŞAHANOV, (1998), *Kuz Başındaki Avcının Çılgılığı "Yüzyılların Kavşagındaki Sırdaşlık"*, Ankara: Tolkun Yayınları.
- AYTMATOV, Cengiz, (1995), *Dişi Kurdun Rüyalari*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- ..... (2005), *Beyaz Gemi*, 2. Baskı, İstanbul: Elips Yayınları.
- GÖKÇEK, Fazıl, (1991), "Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Din Teması ve Dişi Kurdun Rüyalari", **Dergah Dergisi**, 21: 8.
- GÜL, Bülent, (1998), "Doğu Karadenizde ve Kırgızistanda Anlatılan 'Geyik Ana' Efsanesi Üzerine Bir Deneme", **Milli Folklor**, Kış, sayı 40: 41-47.
- KOLCU, Ali İhsan, (2002), *Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KORKMAZ, Ramazan, (2004), *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Ankara: Türksoy Yayınları.
- ..... (2002), *Cengiz Aytmatov Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler*, Ankara: KaraM Yayınları.
- SÖYLEMEZ, Orhan, (2005), *Türk Dünyası Edebiyatları Roman I*, Ankara: Akçağ Yayınları.